

Spis treści

Przedmowa	14
Rozdział 1. Wstęp: Psychologia religii w zmieniającym się świecie	20
Myląca nazwa	21
Zreifikowany przedmiot	21
Tradycja a wiara: nowe podejście teoretyczne	22
Duchowość: Współczesna alternatywa	22
Nowy model	23
Nowy pluralizm religijny	25
Postmodernizm	26
Nowy pluralizm we współczesnej psychologii	27
Postmodernizm w psychologii	27
Przejawy postmodernistycznej psychologii religii	28
Historyczne i funkcjonalne powiązania między psychologią i religią	28
Zastrzeżenia wobec psychologii religii	29
Zastrzeżenia z religijnego punktu widzenia	29
Zastrzeżenia z psychologicznego punktu widzenia	29
Spojrzenie w przyszłość	33
Podejścia obiektywne	33
Podejścia psychologii głębi	34
Podejście humanistyczne	34
Rozdział 2. Początki: trzy tradycje	37
Dwa fundamentalne kierunki	38
Tradycja anglosaska	39
Francis Galton	40
Reforma w Ameryce	41
Szkoła Clarka	42
William James i tradycja opisowa	43
Nie spełniona obietnica	43
Tradycja niemiecka	45
Wundt i psychologia religii ludów	45
Szkoła dorpacka	46
Psychoanalityczna krytyka religii	47
Religia jako proces archetypowy	47

Niemiecka tradycja opisowa	48
Nieudane przedsięwzięcie	49
Tradycja francuska	50
Francuska tradycja psychopatologiczna	50
Apologeci życia religijnego	52
Theodore Flournoy	53
Francuska tradycja eklektyczna	55
Lekceważona literatura	57
Współczesne odrodzenie	57
Rozdział 3. Biologiczne podłoże religijności	59
Stany ciała a doświadczenie religijne	60
Hall i obiektywne podejście do religii	60
Życie Stanleya Halla	61
Samotne wiejskie dzieciństwo	62
Rozszerzając horyzonty	63
Od kaznodziei do światowej sławy profesora	63
Pionier psychologii	64
Tragedia i izolacja	65
Wkład Halla do psychologii religii	66
Dwuznaczny sponsor	66
Genetyczna psychologia religii	67
Indywidualność biologiczna a typy religijne	70
Cztery temperamenty a religia	70
Konstytucjonalne typy Kretschmera	72
Dwaj reformatorzy protestancy	73
Trójkomponentowy model Sheldona	73
Umysłne wywoływanie doświadczenia religijnego	76
Deprywacja fizjologiczna a doświadczenie religijne	77
Przebodźcowanie a stany religijne	84
Narkotyki a doświadczenia religijne	91
Chroniczne zaburzenia pracy mózgu a religia	96
Choroba Gravesa	96
Upośledzenie umysłowe	97
Epilepsja	98
Asymetria mózgowa a religia	102
Specjalizacja lateralna	103
Umysł dwukomorowy	103
Kartografia stanów ekstazy i medytacyjnych	107
Dwie drogi do głębokiego Ja	107
Interpretacja wyższego szczebla	108
Ocena podejścia biologicznego	109
O względnej wartości perspektywy biologicznej	109
O szerszych implikacjach fizjologii religii	110
Redukcjonizm: wrogi i przyjazny	111
Problem psychika – ciało	112
Rozdział 4. Behawioralne i porównawcze teorie religii	113
Teoria zachowania a religia	115
Wczesne koncepcje behawiorystyczne	116
Przekonanie jako łuk odruchowy	116
Religia jako scalenie	116
Współczesna teoria zachowania a religia	118
Teoria bodziec – reakcja	118
Zarys skinnerowskiej psychologii religii	123

Teoria społecznego uczenia się a religia	131
Porównawcze badania zachowania rytualnego	136
Psie poświęcenie	137
Heliotropizm a religia	138
Mistycyzm jako odruch siatkówkowy	139
Od światła do oświecenia	139
Światło w badaniach współczesnych	140
Tańce rytualne u czelakosształtnych małp	142
Widząc rzeczywistość symbolicznie	143
Rytualizacja	143
Socjobiologia a religia	144
Ewolucja altruizmu	144
Adaptacyjne funkcje tradycji religijnych	145
Ocena teorii zachowania i teorii porównawczych	147
Ograniczenia behawioryzmu	148
Redukcja doświadczenia do obserwowalnego zachowania	148
Niedoceniające ważnych uwarunkowań zachowania	149
Teoria zachowania jako środek ataku na religię	151
O porównywaniu zachowań ludzkich i zwierzęcych	152
Redukcja antropomorficznego języka	152
Przesada w zakresie czynników genetycznych	153
Rozdział 5. Religia w laboratorium	155
Wczesne podejścia „eksperymentalne”	156
Niektóre wczesne eksperymenty amerykańskie	157
Religijny poszukiwacz jako eksperymentalista	158
Eksperymentalne badania nad modlitwą	159
Eksperyment dotyczący terapii modlitwą	159
Konkluzje na temat skuteczności modlitwy	160
Medytacja w laboratorium	161
Różnorodność praktyk medytacyjnych	162
Badania nad jogą	162
Psychofizjologiczne korelaty zen	164
Medytacja transcendentna	165
Problemy towarzyszące badaniom nad medytacją	168
Eksperyment nad mistycyzmem wywołanym przez narkotyki	170
Procedura eksperymentalna	171
Ocena rezultatów	171
Cud, który się nie udał	172
Powtórka po ćwierćwieczu	173
Drugi eksperyment z zastosowaniem podwójnej anonimowości	173
Mistycyzm eksperymentalny bez narkotyków	174
Hipnotyczne przemiany przestrzeni i czasu	174
Urządzenia i gry do wywoływania doświadczenia mistycznego	176
Terenowe badanie Dobrego Samarytanina	179
Symulacja Drogi do Jerycha	180
Uwarunkowania i style pomocy	181
Dalsze badania nad tym, dlaczego ludzie pomagają	182
Rozdział 6. Korelacyjne badania religii	185
Galton a skuteczność modlitwy	186
Pojawienie się współczesnej psychologii korelacyjnej	188
Problem pomiaru religii	188
Pierwsze pomiary przekonań naukowców	189
Skale postaw religijnych Thurstone’a	190

Analiza czynnikowa a wymiary religii	191
Religia jako jeden czynnik	192
Przypadek wielowymiarowości	192
Jedność w złożoności religii	196
Poszukiwanie korelatów religijności	197
Religijność a postawy społeczne	198
Ciemna strona religii dziś	198
Zwodnicze poszukiwanie humanitaryzmu	199
Religijność a uprzedzenia	200
Dwa typy pobożności: wewnętrzna i zewnętrzna	207
Poszukiwanie alternatyw	212
Religia a zdrowie psychiczne	217
Związki ze zdrowiem fizycznym	217
Zdrowie psychiczne a religia: złożony związek	217
Nerwice eklezjogenne	218
Orientacja religijna a zdrowie psychiczne	221
Religia jako sposób radzenia sobie	222
Ocena podejścia eksperymentalnego i korelacyjnego	223
Czy religia może być przeniesiona do laboratorium?	223
Czy religia może być sensownie mierzona?	224
Mylące uogólnienie	225
Wyłączenie subiektywności	225
Nauka przez dziurkę od klucza	225
Zamykanie drzwi do subiektywności	226
Lekceważenie treści religijnych	227
Rozdział 7. Stanowisko Zygmunta Freuda	229
Życie Zygmunta Freuda	230
Dzieciństwo w żydowskim Wiedniu	231
Zmierzch pobożności rodzinnej	232
Studia neuropatologiczne	233
Rozwój teorii Freuda	234
Twórcza choroba Freuda	234
Psychoanaliza i tradycja żydowska	235
Freud jako psychoanalityk	237
Zarys teorii psychoanalitycznej	238
Rozwój psyche	239
Stadia rozwoju psychoseksualnego	240
Trwałe dziedzictwo z pierwszych lat rozwoju	243
Psychologia religii Zygmunta Freuda	244
Freud – bezbożny Żyd	244
Bóg jako wywyższony ojciec	245
Początki tradycji religijnych	247
Niepewna przyszłość religii	250
Synowie i ojcowie: męskie korzenie religii	251
Dalsze studia nad modelem Freuda	252
Wątki edypalne w religii	252
Skrupulatna unitarianka	253
Sublimacje pietysty	253
Studia antropologiczne	256
Géza Róheim: Religia i kompleks kastracji	256
Weston La Barre: Religia jako szamanizm	256
Analiza tradycji judaizmu	258
Egzegeza biblijna	258
Rytuał	262
Przepisy związane z przestrzeganiem właściwego żywienia	267

Atak na religię	267
Theodore Schroeder: Młody widziany amator	267
Ocena podejścia psychoanalitycznego Freuda	269
Jak adekwatna jest psychoanaliza?	269
Psychoanaliza jako nauka	269
Psychoanaliza jako hermeneutyka	271
Ocena interpretacji religii Zygmunta Freuda	272
Badania empiryczne teorii ontogenetycznej	272
Krytyka filogenetycznej teorii Freuda	275
Spuścizna Freuda dla psychologii religii	279
 Rozdział 8. Teoria relacji z obiektem a religia	281
Trzy formy doświadczenia religijnego	282
Motyw matki w tradycjach religijnych	283
Tęsknota studenta teologii	283
Śri Ramakriszna: Zwykle dziecko swojej matki	284
Przerażająca Matka	286
Podejście teorii relacji z obiektem	289
Od popędu do relacji	289
Ian Suttie: Religia jako terapia	290
Ronald Fairbarin: Terapeuta jako egzorcysta	294
Harry Guntrip: Od zbawienia do komunii	295
D.W. Winnicott: Religia jako zjawisko przejściowe	297
Paul Pruyser: Tworzenie iluzji w religii	298
Ana-Maria Rizzuto: Obraz Boga	300
Narcyzm w wierze i tradycji religijnej	303
Dążenie do doskonałego ja	303
Bodhidharma i buddyzm zen: Poszukiwanie w sobie	304
Narcyzm współczesnych chrześcijan	308
Nowe spojrzenie na narcyzm	309
Heinz Kohut i psychologia ego	309
Narcyzm w Indiach	310
Narcyzm a wiara chrześcijańska	312
W stronę zintegrowanego punktu widzenia	314
Ogólny wpływ teorii relacji z obiektem	314
Ocena podejścia relacji z obiektem	315
Przegląd danych empirycznych	316
Doświadczenie mistyczne jako regresja do okresu dzieciństwa	316
Dane odnoszące się do ogólnego ujęcia teorii relacji z obiektem	317
Dane odnoszące się do teorii relacji z obiektem w psychologii religii	318
 Rozdział 9. Erik H. Erikson: Religia w cyklu ludzkiego życia	321
Od artysty-cygana do odnowiciela psychoanalizy	322
Epigenetyczna teoria rozwoju	323
Stadia rozwoju psychospołecznego	325
Rytualizacja i jej elementy	329
Żywotność religii	333
Homo Religiosus	333
Marcin Luter	334
Mohandas Gandhi	338
Jezus z Galilei	342
Dalszy wpływ Eriksona	344
Stadia rozwoju wiary Fowlera	345
Ocena podejścia Eriksona	348
Ogólna krytyka dzieł Eriksona	348

Ryzyko łączenia epok i kultur	350
Luter i jego rodzice	350
Gandhi a świat kultury hinduskiej	352
Religijne przesłanie Eriksona	353
Rozdział 10. C.G. Jung i tradycja analityczna	355
Życie C.G. Junga	356
Samotne dzieciństwo wizjonera	357
Dwie osobowości Junga	359
Studia psychiatryczne	360
Krótkotrwała współpraca z Freudem	360
Wewnętrzne poszukiwania, widoczne osiągnięcia	361
Psychologia analityczna Junga	363
Dążenie do autentycznej ekspresji	363
Poza wyjaśnianiem przyczynowym i krytycznym rozumem	364
Struktura psychiki ludzkiej	364
Nieświadomość jednostkowa	365
Nieświadomość zbiorowa i archetypy	365
Dynamika samorealizacji	369
Typy psychologiczne	369
Zróżnicowanie i integracja	370
Psychologia religii Junga	371
Rozwój myślenia Junga na temat religii	371
Definiowanie religii	372
Różnice pomiędzy tradycją Wschodu i Zachodu	373
Gnostycyzm	374
Alchemia	376
Postać Chrystusa	378
Idea Trójcy Świętej	379
Symbole przemiany w obrzędzie Mszy św.	381
Odpowiedź Hiobowi	383
Współczesne oddziaływanie psychologii Junga	386
Krytyka i odnowa chrześcijaństwa	387
Teologia kobieca i feministyczna	387
Interpretacja biblijna	388
Archetypowa fenomenologia religii	388
Dialog z tradycjami religijnymi	389
Duchowość chrześcijańska	390
Ocena podejścia Junga do religii	391
Kwestia naukowości	392
Badania nad typologią Junga i jej związki z religią	392
Krytyka interpretacji religii proponowanej przez Junga	394
Psychologia jako teologia	394
Wątpliwe założenia a psychologia osobowości	395
Od odrzucenia do uwielbienia	397
Wyzwanie Junga dla obecnej epoki	398
Rozdział 11. William James i jego dziedzictwo	399
Życie Williama Jamesa	400
Edukacja artysty w dziedzinie nauki	402
Rozpacz i wyzwolenie	403
Pojawia się wielki psycholog	404
Mistyczny bakcył	405
Wykłady Giffordzkie	406

Psychologia religii Jamesa	408
Prawo do wiary	408
Trojaki porządek <i>Doświadczeń religijnych</i>	408
<i>Doświadczenia</i> jako praca opisowa	409
Niektóre założenia metody	410
Dwa podstawowe typy	414
<i>Doświadczenia</i> jako dzieło o sądzie egzystencjalnym	416
Podświadome ja	417
<i>Doświadczenia</i> jako dzieło o sądzie duchowym	418
<i>Doświadczenia</i> jako dokument osobisty	420
Odpowiedź krytykom	421
Pomijanie normalnego doświadczenia	422
Pominięcie czynników instytucjonalnych i historycznych	422
Przypisywanie nadmiernej roli uczuciom	423
Włączenie patologii	423
Odwołanie się do czynników podświadomych	423
Postawienie tez filozoficznych	424
Trwały wpływ <i>Doświadczeń religijnych</i>	424
James Pratt a religijna świadomość	426
Pochwała zwykłego religijnego doświadczenia	427
Dwa typy nawrócenia	427
Dwa typy doświadczenia mistycznego	428
Podłoże poczuć	430
Duchowa siła symboli	432
Wyznawanie przedmiotowe i podmiotowe	436
Katolik i protestant: dwa przeciwstawne typy	437
Stare symbole a nowa wiara	438
Pomnik dla następnych pokoleń	439
Rozdział 12. Niemiecka psychologia deskryptywna	441
Psychologia fenomenologiczna i interpretacyjna	442
Akt religijny	443
Struktura aktu religijnego	443
Przedmiot aktu religijnego	444
Typy aktów religijnych	445
Podstawy interpretacyjnej psychologii religii	445
Rozumienie	445
Schemat rozumienia interpretacyjnego Koeppa	446
Dwa klasyczne przykłady: Rudolf Otto i Friedrich Heiler	448
Doświadczenie świętości	449
Odmiany modlitwy	451
Istota modlitwy	458
Egzystencjalno-interpretacyjna psychologia religii Sprangera	459
Wstęp do rozważań egzystencjalnych	460
Struktura świata osobowego	461
W kierunku nowej psychologii duszy	463
Typ religijny i jego odmiany	464
Przebieg rozwoju religijnego	466
Szkółka dorpacka: Introspekcja eksperymentalna	468
Metoda introspekcji eksperymentalnej	468
Pobożność w laboratorium	469
Girgensohn o naturze doświadczenia religijnego	470
Procedury eksperymentalne	470
Wnioski Girgensohna	472

Przyczynki do dyferencjalnej psychologii religii	473
Cztery reakcje na samotnego wędrowca	474
Apokaliptyczna wizja schizotypika	475
Upadek i ci, którzy przetrwali	476
Badania deskryptywne w literaturze powojennej	477
Fenomenologia świadomości mistycznej	477
Studia nad rozwojem religijnym	478
Religia w cyklu życiowym	479
Rysunki jako zwierciadło rozwoju religijnego	481
Ocena niemieckiej tradycji w podejściu deskryptywnym	483
Wątpliwości co do samych metod	483
Kilka pytań na temat fenomenologii	483
O wartości typologii	484
Podejście deskryptywne do religii	485
Która metoda jest najlepsza?	486
Stałe wyzwanie dla bardziej adekwatnego opisu	487
 Rozdział 13. Amerykańska synteza humanistyczna	489
Elementy humanistyczne u pierwszych empiryków amerykańskich	490
Gordon Allport i poczucie religijne	491
Osoby z krwi i ciała oraz rygory nauki	491
Poczucie religijne u rozwijającego się człowieka	493
Cechy dojrzałego poczucia religijnego	493
Czynniki umożliwiające dojrzałe poczucie religijne	495
Studium Wartości	496
Skala Orientacji Religijnej	499
Nieustanny wpływ Allporta	499
Erich Fromm: Nadzieja wiary humanistycznej	500
Sytuacja ludzka	501
Dwa typy religii	502
Wiara jako „mieć” lub jako „być”	503
Radykalny humanizm w tradycji żydowskiej	504
Autorytarny duch chrześcijańskiego Zachodu	506
W stronę społecznego charakteru bycia	506
Abraham Maslow i religia doświadczeń szczytowych	508
Psychologia humanistyczna jako wiara naturalistyczna	512
Badania nad religią inspirowane teoriami Masłowa	512
Psychologia transpersonalna	517
Doświadczenia śmierci klinicznej	519
Parapsychologia	522
Dwa egzystencjalne punkty widzenia na religię	523
Pomost między psychologią a religią	524
Rollo May: Religia jako źródło lub ucieczka	524
Wiktor Frankl: Poszukiwanie sensu	525
Ocena amerykańskiego podejścia humanistycznego	527
Inna wizja religii	527
Psychologia bez głębi?	528
Trzy wątpliwe założenia	529
 Zakończenie	531
Schemat podsumowujący	531
Cztery fundamentalne postawy	532
Refleksje na temat schematu podsumowującego	535
Sytuacja kryzysu	536

Słowniczek	540
Bibliografia	558
Spis tabel	615
Fotografie	616
Indeks autorów	618
Indeks rzeczowy	628